

Поясок Тамара Борисівна
Беспарточна Олена Іванівна
Москалик Геннадій Федорович

Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Педагогічні умови забезпечення Навчально-професійної мотивації майбутнього педагога

**PEDAGOGICZNE WARUNKI ZAPEWNIANIA MOTYWACJI
EDUKACYJNEJ I ZAWODOWEJ PRZYSZŁEGO NAUCZYCIELA**

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PROVIDING THE EDUCATIONAL
AND PROFESSIONAL MOTIVATION OF THE FUTURE TEACHER**

Анотація: Доведено важливість навчально-професійної мотивації у професійній підготовці майбутнього педагога; визначено специфічні чинники навчально-професійної мотивації та її сутність; виокремлено основні групи мотивів у навчально-професійній мотивації: пізнавальні, соціальні та професійні, та надана їх характеристика. З'ясовано основні напрями посилення мотивації студентів; охарактеризовано особливості внутрішньої і зовнішньої мотивації студентів. Виокремлено основні функції навчальної діяльності (планування, організація, самоконтроль і самооцінка) та встановлено взаємозв'язки навчально-професійної мотивації і навчальної діяльності майбутніх педагогів. Визначено принципи формування навчально-професійної мотивації майбутнього педагога: контекстності, суб'єкт-суб'єктності, рефлексивного управління та способи їх реалізації. Виявлено педагогічні умови формування навчально-професійної мотивації майбутніх педагогів у логіці компетентнісного підходу та способи їх імплементації.

Ключові слова: навчально-професійна мотивація; майбутні педагоги; групи мотивів; навчальна діяльність; педагогічні умови.

Streszczenie: Udowodniono znaczenie motywacji edukacyjnej i zawodowej w kształceniu zawodowym przyszłych nauczycieli; określono konkretne czynniki motywacji edukacyjnej i zawodowej oraz jej istoty. Wyróżnione zostały główne grupy motywów w motywacji edukacyjnej i zawodowej: poznawcza, społeczna i zawodowa oraz podano ich charakterystykę. Wyjaśniono główne kierunki wzmacniania motywacji uczniów; scharakteryzowano cechy motywacji wewnętrznej i zewnętrznej

studentów. Podkreślono główne funkcje działalności edukacyjnej (planowanie, organizacja, samo-kontrola i samoocena) oraz ustalono wzajemne zależności między motywacją edukacyjno-zawodową a aktywnością edukacyjną przyszłych nauczycieli. Określone zostały zasady kształtowania motywacji wychowawczej i zawodowej przyszłego nauczyciela: kontekstualność, podmiotowość, refleksyjne kierowanie i sposoby ich realizacji. Ujawniono pedagogiczne uwarunkowania kształtowania motywacji edukacyjno-zawodowej przyszłych nauczycieli w logice podejścia kompetencyjnego oraz sposoby ich realizacji.

Słowa kluczowe: motywacja edukacyjna i zawodowa; przyszli nauczyciele; grupy motywów; działania edukacyjne; uwarunkowania pedagogiczne.

Abstract: The importance of educational and professional motivation in the training of future teachers as well as its specific factors and essence were proved and determined in the paper. The main groups of motives in educational and professional motivation (cognitive, social and professional one) and their characteristics were distinguished. The paper clarifies the main directions of increasing students' motivation. In this context the features of internal and external motivation of students were characterized. The main functions of educational activity (planning, organization, self-control and self-assessment) were highlighted and the interrelations of educational-professional motivation and educational activity of future teachers were established. The principles of formation of educational and professional motivation of the future teacher (such as contextuality, subject-subjectivity and reflexive management) as well as the ways of their realization were determined. The pedagogical conditions of formation of educational and professional motivation of future teachers in the logic of the competence approach and ways of its implementation were also revealed.

Keywords: educational and professional motivation; future teachers; groups of motives; educational activity; pedagogical conditions.

Динамічність сучасного життя, глобалізація, непередбачуваність соціально-політичних змін, науково-технічний прогрес зумовлюють функціонування вищої освіти, зокрема педагогічної, в Україні. Тому підготовка висококваліфікованих конкурентоздатних фахівців, спроможних адекватно відповідати на виклики часу, брати активну участь у перетворенні як суспільства, так і власного життя, є головним завданням сучасної вищої освіти.

Ключовим завданням вищої педагогічної освіти є формування у студентів такого ставлення до професії, за якого професійна праця розглядається не лише як засіб вирішення матеріальних проблем, але і як життєва цінність, як засіб соціальної самореалізації.

На кожному етапі становлення особистості фахівця присутня мотивація – компонент, який є внутрішньою спонукою людини до діяльності, стимулом і основою її професійної спрямованості. Тому шлях до ефективної професійної діяльності людини лежить через розуміння його мотивації. Одного вміння виконувати професійні обов'язки не досить для досягнення цілей педагогічної діяльності. Тільки поєднання сильної мотивації до неї і професійної майстерності забезпечують досягнення результату. Недостатньо

сформована навчальна мотивація, яка виявляється у небажання вчитися, відвідувати заклад вищої освіти, у відсутності інтересу до занять, наявність негативних емоцій у процесі навчання, почуття страху, тривожність, нерозуміння змісту навчання призводять до того, що студент не може досягти успіхів у навчанні, що в подальшому може екстраполюватись на інші види діяльності, пов'язані з процесом набуття нових знань.

Згідно дослідження А. Реан, позитивна мотивація студентів до навчання сприяє забезпеченню успішного оволодіння знаннями й уміннями, може виступати у ролі компенсуючого чинника у випадку недостатньо високих здібностей. Відсутність же навчального мотиву у студента чи його низька вираженість навіть при високому рівні розвитку здібностей не може привести до значних успіхів у навчанні [8].

Вивчення мотиваційної сфери майбутніх педагогів є важливим для формування позитивної навчально-професійної мотивації. Адже шлях до ефективної професійної діяльності людини лежить через розуміння її мотивів. У цьому аспекті важливо знати, як виникають або викликаються ті або інші мотиви, як і якими способами мотиви можуть бути приведені в дію, як здійснюється мотивування людей.

Дослідженням проблем мотивації у вітчизняній літературі займалися такі науковці, як Є. Ільїн, В. Отрут, В. Асеєв, А. Леонтьєв, П. Якобсон та інші; серед зарубіжних авторів дослідження цієї проблеми займалися Дж. Аткинсон, С. Грофф, МакКлеланд, А. Маслоу, Х. Хекхаузен та ін. Ряд науковців акцентували увагу на проблемі підготовки та мотивації майбутніх фахівців (О. Романовський, Н. Підбуцька, Ж. Богдан, Т. Солодовник та ін.).

Оскільки система мотивації особистості впливає на якість її динамічної характеристики, визначає загальну спрямованість, прагнення людини, її життєвий шлях і професійну діяльність, в аспекті професійної підготовки майбутніх педагогів актуальним є формування у них позитивної навчально-професійної мотивації.

У вітчизняній психології ще з минулого століття мотив трактувався як спонукальна (рушійна) сила, причина. Цієї точки зору і сьогодні дотримується багато авторів. Однак не будь-яке спонукання стає мотивом поведінки людини. Спонукання, виконуючи сенергетичну роль, не розкриває змістовної сторони мотиву. Тому, все більше психологів схилиються до того, що мотив – це внутрішнє усвідомлене спонукання, що відображає готовність людини до активності (дії, вчинку), яка може бути спрямована в руслі початкового стимулу або ж бути обґрунтуванням відмови що-небудь робити [1; 4; 7; 13 та ін.].

Мотивація в загальному розумінні - це сукупність рушійних сил, що спонукають людину до виконання певних дій; залежно від поведінки людини - це процес свідомого вибору того або іншого типу дій, обумовлених комплексним впливом зовнішніх і внутрішніх чинників (відповідно стимулів і мотивів).

В аспекті мотивації навчальної діяльності, мотив має тісний взаємозв'язок з метою і потребою, а отже у структурі особистості майбутнього педагога утворюють мотиваційну сферу. А. Бугрименко зазначає, що це поняття охоплює всі види спонукань, як усвідомлені (потреби, інтереси, цілі, стимули, мотиви, нахили), так і неусвідомлені (прагнення, установки, бажання, інстинкти). Мотивація таким чином пронизує всі основні структурні утворення особистості: спрямованість, характер, емоції, здібності, діяльність, психічні процеси [2].

Мотиви навчання (за О. Б. Гончаровою) – це спрямованість студента на окремі сторони навчальної діяльності, пов'язані з його внутрішнім ставленням до неї [4]. Тому і навчальну мотивацію доцільно виокремити в окремий вид мотивації, яка включена у діяльність учіння студента. Для неї характерні, як зазначають Є. Ільїн [8], О. Кочарян [11], специфічні чинники, а саме: освітня система, заклад освіти, де відбувається навчальна діяльність; особливості організації освітнього процесу; особливості суб'єктів навчальної діяльності (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, рівень домагань, самооцінка, взаємодія з соціальним оточенням); суб'єктивними особливостями педагога і, насамперед, системою його ставлення до студента; специфікою навчальної дисципліни.

Під навчально-професійною мотивацією розуміється сукупність чинників і процесів, які спонукають і спрямовують особистість на вивчення майбутньої професійної діяльності. Навчально-професійна мотивація виступає як рушійний чинник розвитку професіоналізму особистості, оскільки лише на підґрунті її високого рівня формування можливий ефективний розвиток професійної освіченості і культури особистості.

Є.Ільїн зазначає, що вихідними мотиваційними засобами, які ведуть до становлення професійного мотиву, є дві змінні: мотив досягнення і ідентифікація. Структура мотивів студента, яка формується у період навчання, стає стрижнем особистості майбутнього фахівця, переходячи у «фонд розвитку особистості», формуючи професійну мотивацію, спрямованість [8].

Як зазначає О.Кочарян, професійна мотивація студентів ще не відповідає професійній мотивації фахівців, залучених у професійну діяльність [11]. Тому ми згодні з В. Дуб та І. Галян, які стверджують, що «мотивація навчально-професійної діяльності – це співвідношення цілей, які студент прагне досягти, і внутрішньої активності його особистості. У навчанні мо-

тивація виражається у прийнятті студентом цілей і завдань навчання як особистісно значущих та необхідних» [6, с. 417].

Професійно-особистісне становлення майбутнього педагога – це багатокomпонентний процес становлення професійно-важливих якостей особистості майбутнього фахівця, активне перетворення його внутрішнього світу, яке призводить до творчої самореалізації в педагогічній професії. На професійне становлення і самовизначення майбутніх фахівців, згідно твердження Н.Канаєвої, вирішальний вплив має процес і результат навчально-професійної мотивації [9].

Виявляючи мотиви, які спрямовують навчально-професійну діяльність майбутнього педагога, слід зважати на пізнавальні мотиви, які визначають прагнення до досконалого володіння знаннями, уміннями й навичками професійної діяльності; на соціальні мотиви, які виявляються в самоствердженні, у виявленні свого соціального статусу у навчанні; на професійних мотивах, які виявляються у прагненні до оволодіння обраною професією [6, с. 418].

Навчання ніколи не буває справою чистого інтелекту, воно завжди включає емоційні та вольові процеси, які, породжуючись навчанням, впливають на його освітній і виховний результати. Вирішальна роль у формуванні позитивного ставлення до навчання належить навчальному процесові, його змісту, методам, усій організації як індивідуальної, так і колективної навчальної діяльності студентів. Тому компонентами мотивації навчально-професійної діяльності є потреба у навчанні, мета і цілі навчання, а також емоції, ставлення та інтерес. Виходячи з цього, можна виокремити у навчально-професійній мотивації пізнавальні, соціальні та професійні мотиви.

Одним з важливих компонентів навчальної мотивації є пізнавальні мотиви, тобто орієнтація на зміст навчальної діяльності, внутрішню зацікавленість самими навчальним процесом і його результатом, прагнення розвинути професійно-важливі здібності. Ця мотивація визначається глибиною зацікавленості знаннями: інтерес до нових цікавих фактів, явищ, або до суттєвих властивостей явищ, до закономірностей у навчальному матеріалі, до теоретичних принципів, ключових ідей, способів раціональної організації своєї навчальної праці тощо.

Навчально-пізнавальні мотиви полягають в орієнтації студентів на оволодіння новими знаннями. Це може бути інтерес до цікавих фактів, явищ, інтерес чи до їх властивостей, об'єктів, інтерес до перших дедуктивних висновків, до закономірностей, теоретичних принципів фундаментальних ідей тощо. Ця група мотивів спрямована на орієнтацію студентів на засвоєння способів здобування знань, на інтерес до них.

Надзвичайно важливим для студента є мотив розуміння. Успіх розуміння залежить від спонукальних мотивів. Основними спонуканими є потреби людей, їхні інтереси, допитливість, жадоба до знань. У розумовій діяльності студентів дуже важливу роль відіграють такі її мотиви, як потреба зрозуміти, допитливість, інтерес до науки, любов до знання, до книжки, усвідомлення необхідності ґрунтовно засвоїти знання з різних предметів, почуття відповідальності за їх засвоєння тощо.

Соціальні мотиви полягають у бажанні отримати знання, щоб бути корисним суспільству, у бажанні виконати свій обов'язок перед батьками, друзями, у розумінні необхідності вчитися, щоб здобути професію і вижити в умовах ринкової економіки тощо. Сюди ж відносяться і мотиви, які полягають у бажанні зайняти певне місце у стосунках з іншими людьми, одержати їхнє схвалення, заслужити у них авторитет.

Вагому роль відіграють професійні мотиви, є системним утворенням, змістом якого є потреба у набутті професії як соціальної необхідності, яка залучає особистісно значуще бажання стати фахівцем, позитивне ставлення до професії, готовність виконувати професійні функції і здійснювати соціальну регуляцію діяльності.

Під професійною мотивацією стосовно навчальної діяльності майбутніх педагогів розуміється сукупність чинників і процесів, які спонукають і спрямовують індивіда до вивчення майбутньої професійної діяльності. Уже на початку свого навчання студент мотивований на те, щоб стати хорошим фахівцем у майбутньому. Але щоб реалізувати цю мотивацію, необхідно докласти багато зусиль, внутрішніх усвідомлених особистісних ресурсів. Ефективний розвиток професійної освіченості особистості можливий лише при високому рівні формування професійної мотивації, яка є внутрішньою детермінантою розвитку фаховості. У цьому аспекті під мотивами професійної діяльності розуміється усвідомлення важливих потреб особистості (отримання вищої освіти, професійного формування особистості). Ці потреби задовольняються у процесі вирішення навчальних задач і рухають до вивчення майбутньої професійної діяльності [14]. Продуктивність навчання багато в чому залежить від розумних уявлень студента про те, що за професію він обрав і значущість її для суспільства.

Як правило, до діяльності людину спонукає не один, а багато мотивів, які знаходяться у різних взаємозв'язках. В основі того чи іншого вчинку може бути боротьба мотивів; вони можуть підсилювати чи послаблювати один одного; серед них можна виділити основний, який підпорядковує собі інші.

Зважаючи на вищезазначене, з метою посилення мотивації студентів до навчання, необхідно працювати у таких напрямках:

- актуалізувати якомога більше мотивів;
- збільшити спонукальну силу кожного з цих мотивів;
- актуалізувати ситуативні мотиваційні чинники.

Мотиви виконують три основні функції: спонукаюча, спрямовуюча, регулююча. Вони пов'язані зі спрямованістю особистості, тобто, по суті, з сукупністю її найважливіших життєвих цілей. Але мотиви лише створюють можливість успішності навчальної діяльності, оскільки те, якою мірою вони будуть реалізовані, залежить від процесів цілепокладання – постановки кінцевих і проміжних цілей навчальної діяльності.

В. Лобунець стверджує, що співвідношення мотивів і цілей діяльності полягає у тому, що мотиви виступають як причина постановки тих чи інших цілей. Щоб поставити перед собою ціль, необхідний відповідний мотив: самоствердження, самореалізації, матеріального стимулу, зацікавленості у змісті діяльності тощо [12].

Оскільки постановка мети стимулює докладання відповідних зусиль для її досягнення, то чим конкретніша ціль, тим більший її спонукальний вплив. Тому конкретизація цілі, розробка проміжних етапів і засобів їх досягнення є важливим мотиваційним чинником. При цьому необхідно зважати, що ціль, яка ставиться особистістю самостійно, посилює мотивацію, створює позитивний настрій і утримується довше, особистість схильна працювати над її досягненням більш наполегливо. Ціль, яка задається ззовні, викликає меншу активність, має меншу спонукальну силу.

Важливою є фіксація проміжних результатів, адже якщо особистість бачить навіть невеликі просування до цілі і результати своєї діяльності, то це посилює мотивацію до діяльності, збільшує активність у навчанні.

На думку О. Дем'янчук, джерело діяльності людини і її мотивація формуються у процесі вдосконалення студентами дій, усвідомлених суперечностей, що виникли між пізнавальною потребою і можливістю її задоволення своїми силами. Структурою такого мотиву є: спрямованість індивіда, емоції, вид мотиву, характер діяльності. Сукупність і цілеспрямований розвиток цих складових визначає рівень інтересу та зацікавленість особистості обраною професією [5].

У структуру навчально-професійної мотивації також входять внутрішні і зовнішні мотиви суб'єктів навчання. Мотив, сформований під дією збудників, безпосередньо не пов'язаних з навчальною діяльністю, є зовнішнім. Він являє собою конструкт для опису причин прояву діяльності у тих ситуаціях, коли чинники, які її утворюють і регулюють, знаходяться поза суб'єктом діяльності і поза процесом діяльності. Зовнішня мотивація пов'язана з

детермінацією поведінки існуючими і регулюючими чинниками, які знаходяться поза «Я» особистості [15]. Така детермінація поведінки, як зазначає В. Чорнобровкін, базується на заохоченнях, нагородах, покараннях й інших видах зовнішньої стимуляції.

Зовнішня мотивація описує і представляє чинники, які ініціюють і регулюють поведінку, але знаходяться поза «Я» особистості чи поза поведінкою.

Мотив є зовнішнім, якщо головною причиною діяльності навчання стає отримання чогось за межами самого процесу навчання. Зовнішні мотиви складають мотивацію заданого і стихійного навчання, засновану на діях, які студенту задали виконати, а результатом є виконавські дії.

До зовнішніх мотивів відносяться навчально-пізнавальні мотиви, отримання стипендії, диплома, підкорення вимогам викладача чи батьків, отримання похвали, визнання однокурсників. Покарання, заохочення, нагорода, як зовнішні стимули, можуть впливати на поведінку і діяльність майбутнього вчителя неусвідомлено, поєднуючись і підсилюючись глибинними внутрішніми чинниками. Зовнішні стимули можуть чинити прямий вплив на особистість. Він усвідомлюється, за умови вираження у формі прохання, наказу, вказівки, вимоги. У такому випадку особистість змушена діяти під впливом зовнішнього тиску, проходячи через стадію боротьби мотивів, що в кінцевому результаті призводить до прийняття свідомого рішення.

Багато дослідників як недолік відмічають, що при зовнішній мотивації поведінка стає нестійкою, вона зникає разом із підкріпленням. Зовнішньо мотивовані люди обирають найпростіші чи стандартні задачі для швидкого отримання винагороди, що призводить до зниження якості і швидкості виконання ними творчих задач.

Внутрішня мотивація є детермінантою поведінки, ініціюючі і регулюючі чинники якої знаходяться всередині особистісного «Я». Вона будується на виділенні в детермінації поведінки внутрішніх чинників чи внутрішньо особистісного «Я». Відповідно, мотивація поведінки виходить з середини, від самої людини.

Заохоченням такої активності є сама активність, яка стає самоціллю, а не засобом досягнення будь-якої іншої мети. Зовнішні умови, що дають людині свободу вибору, дозволяють їй відчувати себе самодетермінованою та підвищують рівень внутрішньої мотивації. У цьому випадку активність людини, її діяльність задовольняють потребу в компетентності й майстерності, яка є важливою внутрішньо мотиваційною детермінантою. Ефективність діяльності прямо залежить від внутрішньої мотивації й є зворотною стосовно зовнішньої мотивації. Відповідно до цього, ті зовнішні стимули, які сприймаються індивідом як контролюючі, гальмують діяльність і зни-

жують її результативність. Інформаційні стимули, які сприймаються як такі, що постачають людині відомості про ефективність діяльності, тобто рівень її компетентності й майстерності, зберігають суб'єктивне почуття свободи вибору й тому позитивно впливають на результативність дій [16, с. 98-99].

Позитивною особливістю внутрішньої мотивації діяльності є активність без заохочень, оскільки людина у цьому випадку мотивується з середини. Люди залучаються до цієї діяльності заради неї самої, а не для досягнення будь-яких зовнішніх нагород.

При внутрішній мотивації бажання працювати стійке і тривале, люди обирають для себе важкі цілі, краще виконують творчі задачі, які вимагають нестандартного підходу. Діяльність внутрішньо мотивованих людей характеризується високою активністю і креативністю. У цьому випадку покращуються перцептивні, мнемічні і розумові процеси, підвищується ступінь самоповаги.

Істотними чинниками, що сприяють формуванню внутрішньої мотивації навчальної діяльності, є: позитивний емоційний настрій; вивчення мотиваційної сфери студентів, її кореляція; створення ситуації успіху; наявність свободи вибору; сформованість загальнонавчальних умінь і навичок; диференціація, індивідуалізація, опора на типологічні особливостей студентів; використання різноманітних прийомів і методів інноваційних технологій, методу проєктів; організація ігрової діяльності та колективної діяльності на занятті; формування мотивації на кожному етапі заняття.

Таким чином, у формуванні навчально-професійної мотивації вагому роль відіграє як зовнішня мотивація, яка виникає під впливом і тиском зовнішніх імпульсів - вимог, наказів, примусів, і при цьому викликає зовнішній дискомфорт (людина зобов'язана виконувати чийсь волю), так і внутрішня мотивація, яка виникає під впливом внутрішнього дискомфорту (людина діє, щоб отримати внутрішнє задоволення, отримати позитивний психічний стан).

Слід зазначити, що для студента наявність переважаючого рівня зовнішніх мотивів є перепорою на шляху становлення його як майбутнього педагога – компетентного фахівця своєї професії. Нерозвиненість значущості внутрішніх мотивів може виявитись головною причиною важкої адаптації до системи навчання у закладі вищої освіти, поганої успішності і, як наслідок, утруднить подальше професійне становлення особистості.

У процесі дослідження психологічної структури ціннісно-смиислового ставлення майбутнього вчителя до педагогічної професії, Є. Кисельова ви-

явила, що її успішність прямо залежить від рівня взаємодії та взаємовпливу всіх компонентів структурної ієрархії сенсу життя, їх гармонійних або дисгармонійних взаємозв'язків [10].

Функція навчально-професійної мотивації полягає у спонуканні студентів до ефективної, сумлінної навчальної діяльності для досягнення цілей навчання і тісно пов'язана з рядом функцій навчальної діяльності: планування, організації, самоконтролю, самооцінки.

Функція планування полягає у визначенні цілей навчання (довго-, середньо- і короткострокових) і розробці заходів щодо їх досягнення. Процес вироблення й постановки цілей як важливий елемент планування сприяє тому, щоб дії студентів були осмисленими й мотивованими. Для цього важливо ставити перед ними завдання: напружені, але реальні, досяжні, конкретні й справедливі. Залучення студентів до процесу вироблення цілей спонукає їх до більш сумлінного навчання.

Функція організації спрямована на формування стрункої системи спільної діяльності стелкхолдерів. Мотивованість студентів на прояв самостійності, ініціативи сприяє реалізації їх потреби у повазі і самовираженні.

Функція прийняття рішень полягає у виборі альтернативи, одного варіанта дій з декількох для виконання поставлених завдань і досягнення певних навчальних цілей. Участь студентів у прийнятті рішень задовольняє їх потребу в належності, причетності до організації навчальної діяльності, зменшує можливість конфліктів, з'єднує колектив і підвищує продуктивність роботи в цілому.

Функції самоконтролю і самооцінки полягають у зіставленні реально досягнутих результатів із запланованими, спостереженні за результатами навчальної діяльності, порівнянні їх із заданою програмою функціонування, виявленні відхилень і виконанні корегувальних дій. Зв'язок функцій мотивації навчальної діяльності й контролю простежується на всіх етапах освітнього процесу.

Наслідком виникнення мотиваційних проблем стає зниження активності студента, втрата мети, сенсу життя. Тому необхідно реалізувати цілеспрямовану розвивальну роботу з мотивації студентів на отримання обраної професії. З цією метою доцільна розробка і реалізація програм, які орієнтують студентів на професію, формують потребу в освітній комунікації, враховують психолого-педагогічні особливості студентів у процесі роботи з ними з розвитку навчально-професійної мотивації. Для ефективного розвитку професійної культури особистості майбутніх фахівців необхідно, щоб уже на етапі професійної підготовки у закладі вищої педагогічної освіти у студента була сформована особистість фахівця, переконаність у власній

професійній придатності, володіння творчим педагогічним потенціалом, здатність знайти підхід до різних категорій студентів. Все це є необхідним для успішної діяльності студента як майбутнього фахівця.

Проблема готовності особистості до професійної самореалізації, як зазначає С.Николаєва, має свої особливості залежно від етапу і способу реалізації, але кожний раз на передній план виступає необхідність високої цілеспрямованої активності особистості для реалізації самої себе у певній сфері життєдіяльності [12].

Провідними принципами формування навчально-професійної мотивації майбутнього педагога є принцип контекстності, забезпечення суб'єкт-суб'єктної позиції всіх учасників освітнього процесу, принцип рефлексивного управління навчально-професійною діяльністю студентів.

Реалізація принципу контекстності полягає у створенні умов для формування професійної мотивації у студентів вищих педагогічних закладів освіти у контексті їх майбутньої професійної діяльності, тобто умов їх навчальної діяльності, максимально наближених до професійної. Принцип забезпечення суб'єкт-суб'єктної позиції усіх учасників освітнього процесу передбачає створення умов для самооцінки, самоствердження, самореалізації студента як педагога, у прояві суб'єктності студента, який здійснює самостійне, цілеспрямоване перетворення вихідних здібностей і особистісних якостей у соціально і професійно значущі якості.

Реалізація принципу рефлексивного управління навчально-професійною діяльністю студента передбачає включення у зміст занять суб'єктивного досвіду студентів, розширення їх суб'єктивних функцій у педагогічному процесі, навчання студентів самостійному виявленню труднощів і реконструюванню їх причин через розвиток інтелектуальної і особистісної рефлексії, розвиток умінь управління своєю навчальною діяльністю.

Згідно вищезазначених принципів, педагогічними умовами формування навчально-професійної мотивацій майбутніх педагогів у логіці компетентнісного підходу будуть наступні:

- зміна навчального процесу з метою наближення навчальної діяльності до предметних і соціальних умов майбутньої професійної діяльності;
- організація активної проби сил студентів у професійній діяльності і професійній галузі на підґрунті накопичення досвіду вирішення виробничих проблем ще на етапі підготовки;
- перебудова системи відносин в освітньому процесі за моделлю «суб'єкт-суб'єкт», «студент-студент», «вчитель-професіонал-студент»;

- введення у якості значущого технологічного елемента спеціально організованої рефлексії у навчально-пізнавальну діяльність і управління нею;
- системна корекція діяльності педагогів закладу вищої педагогічної освіти з проєктування навчальних занять, встановлення взаємодії між педагогами при організації аудиторної, позааудиторної діяльності студентів, а також професійної діяльності під час педагогічних практик.

Основними напрямками формування мотивації навчання майбутніх педагогів є розвиток цілепокладання, навичок самоорганізації, планування власних дій, вчинків, пізнавальної активності й ініціативи; формування позитивного ставлення до навчання; залучення у якості методів навчання практико-орієнтованих активних технологій, які сприяють комунікативній мотивації, розвитку творчих здібностей студентів; модернізація системи психологічного супроводу при опануванні професії на різних курсах навчання.

Одним із засобів розвитку мотивації майбутніх педагогів до професійного зростання може бути технологія «зверху – вниз», яка передбачає, що стихійні чи спеціально організовані педагогом умови навчальної діяльності і взаємодії між учасниками навчального процесу вибірково актуалізують окремі ситуативні спонукання, які при систематичній активізації поступово закріплюються і переходять у стійкі особистісні мотиви навчання і професійного зростання. У процесі професійної підготовки майбутніх педагогів це буде сприяти прийняттю власної соціальної позиції студента, усвідомленню важливості навчання для власної особистісної і майбутньої професійної діяльності.

Але, як зазначають І.Буракова та Л.Княженко, функція спонукання активності особистості у навчально-професійній діяльності не є єдиною при формуванні позитивної мотивації. Формування мотивів професійної діяльності активується за рахунок усіх компонентів підготовки фахівця, який реалізує цілісне уявлення про майбутню професію. Саме такий підхід до формування мотивів професійної діяльності дозволяє знизити термін адаптації випускників ЗВО до реальних умов на виробництві [3].

Навчально-професійна мотивація виступає як рушійний чинник розвитку професіоналізму і особистості. Сутність формування у майбутнього педагога мотивів навчально-професійної діяльності полягає у створенні для нього аналога професійної діяльності. Це дає можливість впливати на мотиваційну сторону майбутнього фахівця, доповнити її структуру іншими компонентами, які розкривають внутрішню картину навчально-професійної діяльності: формуванням мотивів професійної діяльності; підкріплен-

ням позитивного ставлення до професії і удосконалення себе як суб'єкта праці в межах обраного фаху.

Формування мотивів навчально-професійної діяльності є процесом інтеріоризації норм, цілей, цінностей професійної діяльності, критерієм якого є прийняття професії особистістю, що процесуально реалізується як поетапне формування мотивів навчально-професійної діяльності.

Показниками сформованості позитивної навчально-професійної мотивації майбутнього педагога є переважання оптимальних мотиваційних комплексів над неоптимальними; перевага внутрішньої і зовнішньої позитивної мотивації над зовнішньою негативною; перевага мотивації успіху над мотивацією уникнення невдач; переважання у структурі чинників, які виражають ставлення до професії як творчої, що вимагає самовдосконалення. Розмаїття на заняттях цікавих творчих і розвивальних вправ, завдань, рольових ігор, дискусійних методів навчання не лише підсилює навчально-професійну мотивацію студентів до саморозвитку, але й має реальний результат у вигляді прирощення відповідних здібностей до здійснення даного процесу.

Для розвитку навчально-професійної мотивації майбутніх педагогів, підвищення ефективності формування їх професійних знань і умінь, необхідних їм у подальшій професійній діяльності, доцільно застосовувати у навчальному процесі закладу вищої педагогічної освіти наступне:

Постійне підведення студентів на заняттях до самоаналізу і усвідомлення власних професійних мотивів.

Самоаналіз і самовдосконалення особистості й індивідуального стилю роботи самого викладача ЗВО, від якого багато в чому залежить рівень інтересу студента до предмету, темп і результативність процесу навчання, успішність цілеспрямованого формування професійно значущого змісту мотивів навчально-пізнавальної діяльності.

Використовувати високу навчально-професійну мотивацію у якості компенсує чого чинника у випадку недостатньо високих здібностей студента.

Організовувати самостійну роботу майбутнього педагога таким чином, щоб процес і результати її виконання сприяли розвитку майбутнього фахівця як суб'єкта опанування і застосування професійної компетентності.

Забезпечувати спільно-розподілену діяльність студентів, яка полягає у такому типі взаємовідносин і взаємодії між студентами, при якому індивідуалізація навчання як умова виявлення і врахування особистісних обдарованостей і здібностей кожного поєднується з реалізацією групових форм навчання, що забезпечує зміну структури діяльності за рахунок створен-

ня спільності цілей, способів досягнення результатів за допомогою різних форм співробітництва.

Організовувати індивідуально-групову діяльність студентів, яка ґрунтується на взаємопов'язаних способах врахування загального і особистісного в основних параметрах професійної мотивації майбутніх педагогів шляхом створення умовно виділених чи реально існуючих груп при плануванні, організації, корегуванні професійно-освітньої взаємодії і оцінки її результатів.

Спонукаючи майбутніх педагогів до науково-дослідної діяльності, яка сприяє формуванню їх готовності до творчої реалізації отриманих у навчальному закладі знань, умінь, навичок, допомагає засвоїти методологію наукового пошуку, набути дослідницький досвід, у процесі якого відбувається усвідомлення необхідності неперервної професійної самоосвіти і самовдосконалення.

Оформлення «Щоденника особистісного і професійного самовивчення» у процесі тренінгових форм роботи; визначення основних шляхів власного подальшого професійно-особистісного розвитку; поповнення педагогічної скарбнички тренінговими матеріалами з професійно-особистісного розвитку, а також з розвитку особистісних якостей студентів.

Використовувати у навчальному процесі: складання інструкцій, пам'яток, схем на теми, пов'язані зі здійсненням професійної діяльності педагога; підбір системи релаксаційних ігор-вправ для створення налаштування на майбутнє спілкування; продумування тем майбутніх дискусій з суб'єктами освітнього процесу, присвячених проблемам навчання і виховання; створення скарбнички відео- чи аудіоуривків, необхідних для аналізу проблемних ситуацій, вирішення проблем, пов'язаних з навчанням.

Висновки

Проведений теоретичний аналіз проблематики дозволяє стверджувати, що мотиваційні процеси, які зумовлюють поведінку і вчинки студентів, мають вирішальний вплив на формування навчальної і навчально-професійної діяльності. Мотивація навчально-професійної діяльності майбутніх педагогів є сукупністю пізнавальних, соціальних та професійних мотивів. Вона є основною причиною зацікавленого ставлення студентів до навчання як підґрунтя майбутньої фахової діяльності. Активність студента у навчальному процесі залежить від усвідомлення потреби у знаннях, необхідних у майбутній професійній діяльності, а також усвідомлення майбутньої

професії як основного джерела задоволення як матеріальних, так і моральних потреб. Формування і підтримка позитивної навчально-професійної мотивації майбутнього педагога у процесі його професійної підготовки є значущим елементом його професійно-особистісного становлення. Розвиток позитивної навчально-професійної мотивації є необхідною умовою успішного формування педагогічної майстерності майбутнього фахівця.

Формуванню позитивної навчально-професійної мотивації майбутніх педагогів сприяє використання на заняттях розмаїття цікавих творчих і розвивальних вправ, рольових ігор та інших форм, які не лише посилюють їх навчально-професійну мотивацію, але й дають можливість будувати спільну діяльність у процесі досягнення цілей і задач у період навчальної і професійно-практичної діяльності студентів. Ця робота має значний потенціал для розвитку навчально-професійної мотивації майбутніх педагогів, яка не лише сприяє ефективному навчанню у професійній діяльності, але й створює можливість соціально адаптуватися у житті.

Основними умовами формування вищезазначеної мотивації слугує вивчення практико-орієнтованих дисциплін, застосування технологій навчання, які передбачають практичну роботу студентів, здійснення тренінгових впливів. Важливо створити педагогічні умови, які сприяють переходу зовнішньої мотивації у внутрішню з урахуванням індивідуальних особливостей мотивації студентів на кожному курсі при проведенні занять, навчально-виховної роботи. Актуальним є впровадження інноваційних та інтерактивних технологій навчання. Комплексна реалізація даних умов сприятиме успішній адаптації до умов навчання і реалізації майбутньої професії.

Перспективними напрямками дослідження є технологія формування навчально-професійної мотивації майбутнього педагога, починаючи з доувзівської підготовки потенційних абітурієнтів.

Література

1. Балл Г. Психологія праці та професійної підготовки особистості: навч. посібник / Академія педагогічних наук України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти / Г. Балл, П.С. Перепелиця, В.В. Рибалко. - Хмельницький : Універ, 2001. - 330с.
2. Бугрименко А.Г. Внутрішня і зовнішня навчальна мотивація у студентів педагогічного ВНЗ / А.Г.Бугрименко // Психологічна наука і освіта. – 2006. - № 4. – С.28- 32.
3. Буракова И.С., Княженко Л.П. Мотивационная составляющая профессиональной компетентности / И.С.Буракова, Л.П.Княженко // Профессиональная ориентация. – 2017. - № 1. – С. 38-43.

4. Гончарова Е.Б. Формирование *мотивации* учебной деятельности подростков / Е.Б. Гончарова // Вопросы психологии. - 2000. - № 6. - С. 132-135.
5. Дем'янчук О.Н. Педагогічні основи формування художньо-естетичних інтересів школярів / О.Н. Дем'янчук. - К.: ІЗМН, 1997. - 63 с.
6. Дуб В.Г., Галян І.М. Навчально-професійна мотивація майбутніх педагогів як складова їх професійного становлення / В.Г.Дуб, І.М.Галян // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: зб. наук. пр. - Львів ЛьвДУВС, 2012. - Вип. 2. - С. 415-423.
7. Д. Егоршин А. П. Мотивация трудовой деятельности / А. П. Егоршин.- Н.Новгород: НИМБ, 2003. - 320 с.
8. Ильин Е.П. Сущность и структура мотива / Е.П.Ильин // Психологи чешский журнал. - 2012. - Т. 16. - № 2. - С. 24-40.
9. Канаева Н. А. Мотивация учебно-профессиональной деятельности и её влияние на становление будущих специалистов / Н.А.Канаева// Молодой учёный. - 2010. - № 4. - С. 271-273.
10. Киселёва Е.В. Проблема ценностно-смыслового отношения учителя к педагогической профессии // Смысл жизни и акме: 10 лет поиска. В 2 ч. / под ред. А.А.Бодалёва, Г.В.Вайзер, Н.А.Карповой, В.Э.Чудаковского. - Ч. 1. - М.: Смысл, 2004. - С. 225-230.
11. Кочарян О.С. Структура мотивації навчальної діяльності студентів: навч. посіб. / О.С.Кочарян, Є.В.Фролова, В.М.Павленко. - Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. А.С.Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2011. - 40 с.
12. Лобунец В.Н. Развитие мотивации будущего учителя к профессиональному росту в процессе непрерывного образования / В.Н.Лобунец // Всероссийский журнал научных публикаций: Педагогические науки. - 2013. - №2 (17). - С. 53-56.
13. Маслоу А. Мотивация и личность. - СПб.: Питер, 2005. - 478 с.
14. Рудик П.А. Мотивы поведения деятельности / П.А.Рудик. - М.: Наука, 2010. - 132 с.
15. Чирков В.И. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения человека // Вопр. психол. - 1996. - № 3. - С. 116-132.
16. Чорнобровкін В.М. Психологія прийняття педагогічних рішень : монографія / В.М.Чорнобровкін - Луганськ, Вид-во ДЗ «ЛНУ імені мені Тараса Шевченка», 2010. - 448 с.